

Selahaddin Üniversitesi

Diller Fakültesi

Türk Dili Bölümü

Karşılaştırmalı Edebiyat

Dördüncü Sınıf

Dersin Hocası

Sinan Dışad Tahsin

Karşılaştırmalı Edebiyat Kavramı

Karşılaştırmalı edebiyat kavramı, temel anlam çerçevesinde düşünüldüğünde, iki farklı edebi metnin çeşitli yönlerden karşılaştırılması anlamına gelir. Karşılaştırma kavramı insanoğlunun var olduğu günden beri kullandığı bir yöntemdir. Bu yöntemi insanlar kıyaslama yaparak gerçeği kavrama ve daha iyi anlama için kullanmışlardır. Karşılaştırmalı edebiyatın genel tanımından sonra edebiyatımızdaki önemli karşılaştırmalı edebiyat bilimcilerin yaptığı tanımları verip karşılaştırmalı edebiyat bilimini daha iyi tanımaya çalışalım.

İsmail Çetişli'ye göre karşılaştırmalı edebiyat; Dilleri farklı olan iki milletin edebi eserleri/yazarları arasındaki yakınlık, benzerlik, ortaklık ve farklılıkların tespit ve tasviri ile bunun mahiyeti, boyutları ve sebeplerinin ortaya konmasını esas alan disiplindir.

Gürsel Aytacı'a göre karşılaştırmalı edebiyat; görevi, işlevi farklı dillerde yazılmış iki eseri konu, düşünce ya da biçim bakımından inceleyerek ortak, benzer ve farklı yanlarını tespit etmek, nedenleri üzerine yorumlar getirmektir.

Emel Kefeli'ye göre karşılaştırmalı edebiyat bilimi; Karşılaştırmalı edebiyat kültürler arası etkileşimin edebi eserlere yansıyan yönlerini araştırarak edebiyat tarihi, sosyal tarih ve kültürel değişim tarihine ışık tutmayı hedefleyen bir alandır.

Bu tanımlardan sonra karşılaştırmalı edebiyatın çalışma alanı ve yöntemleri hakkında bilgi edinmemiz bizim bu alanı daha iyi anlamamızı ve kavramamamızı sağlayacaktır. Her bilim dalı gibi karşılaştırmalı edebiyat biliminin de kendine özgü çalışma yöntemleri

vardır. Karşılaştırmalı edebiyat bir konu veya eser üzerinde çalışılırken çeşitli inceleme yöntemleri kullanır.

Karşılaştırmalı edebiyat, Goethe'nin Weltliteratur kavramından ilham almış ve temelde başka ulus edebiyatlarına yönelik merak unsurunun yönlendirmesiyle ortaya çıkmış bir alandır. 'Karşılaştırma yüzyılı' olarak adlandırılan 19. yy'ın insanlığa bir armağanı olarak da değerlendirilebilecek olan karşılaştırmalı edebiyat, başlangıcından bugüne çeşitli eleştirilerin odağı olmuş, büyük ve önemli krizler yaşamıştır. Disiplin, gelişen teknoloji ve değişen medya araçlarıyla birlikte, 20. yüzyılın son çeyreğinden itibaren de kültürel çalışmalarla ilişkiler açısından değerlendirilmiştir. Karşılaştırmalı edebiyat artık belki de tanımına sığmamakta, 'edebiyat' kavramı ve sınırı, karşılaştırmalı edebiyat başlığı altında gerçekleştirilen çalışmaları açıklamakta yetersiz kalmaktadır.

Comparative Literature (Karşılaştırmalı Edebiyat) Nedir?

Gürsel Aytaç “Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi” adlı eserinde kısaca şu şekilde açıklamıştır:

“Edebiyat eserlerini inceleyen, araştıran edebiyat biliminin bir dalı, Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi’dir. Görevi, işlevi, farklı dillerde yazılmış iki eseri konu, düşünce ya da biçim bakımından incelemek, ortak, benzer ve farklı yanlarını tespit etmek, nedenleri üzerine yorumlar getirmektir.”

Aynı eserinde “Karşılaştırmalı edebiyat bilimi araştırmalarının temelinde edebiyatın bir “bütün” olduğu görüşü vardır. Edebiyat öyle bir bütündür ki içinde bölümlere, çeşitlemelere tarih boyunca günümüzde

farklı bölgelerde yer verir.” diyerek yapılan çalışmalardan bahseder. Edebiyatın bir bütün olduğunu dile getiren ilk yazar Alman Romantik Friedrich Schlegel (1772-1829) bu çıkarımı Antik Yunan şiiri üzerine yazdığı deneme olan *Über das Studium der griechischen Poesie* ‘ da dile getirir. 20.yy’da iki farklı isim ise “dili bir bütün olarak inceleme” ilkesinin benzerini edebiyat için ortaya atıp, eserlerin dilbilimini “la parole” karşılığı, edebiyatı ise “la langue” karşılığı olarak kullanmışlardır. Bu çizgide Alman komparatist (Karşılaştırma Bilimci) Horst Rüdiger şöyle der:

“Diller, edebiyatı edebiyatlara ayırır; edebi türler edebiyatları edebiyatta birleştirir.”

Karşılaştırmalı edebiyat bilimi, temel olarak, Goethe’nin “Weltliteratur” dediği dünya edebiyatı düşüncesini alır ki bu, birbirinden farklı milletlerin klasik eserlerinin, insanlığın ortak edebiyat hazinesi olması demektir.

Alana verilen çeşitli isimlerden bahsetmemiz gerekirse;

Fransızca, Litterature Comparee

İngilizce, Comparative Literature

Almanca, Vergleichende Literaturwissenschaft

Türkiye’de ise “Karşılaştırmalı Edebiyat” kullanımının yerine “Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi” teriminin yaygınlaşması için çabalayan Gürsel Aytaç terimin yabancı dillerinde kullanılan ‘-istik’takısından dolayı bir bilim olarak -karşılaştırma bilimi- ele alındığını kesinleştiriyor.

Komparatistik, bilim tarihinde 18.yy’dan sonra birçok yerde karşımıza çıksa da Goethe’nin “*Tabiat tarihi zaten karşılaştırmaya dayanır.*” Sözleriyle başlayan anatomi yazısında büyük dikkat çeker. Emel Kefeli “Karşılaştırmalı Edebiyat: Tanım, Yöntem ve İncelemeler” adlı makalesinde, alan için şu cümleleri sarfeder:

“Karşılaştırmalı edebiyat kültürler arası etkileşimin edebî eserlere yansıyan yönlerini araştırarak edebiyat tarihi, sosyal tarih ve kültürel değişim tarihine ışık tutmayı hedefleyen bir alandır. Tercüme, tesir, imge ve tipoloji çalışmaları, yazarların okuma kültürleri, farklı kültür ve edebiyatlarla ilişkileri, millî kültürler ile yabancı kaynaklar arasındaki alış veriş gibi karşılaştırmalı edebiyat araştırmaları son derece hassas ve araştırmacının kesin hükümler vermesini engelleyen ‘kaygan bir zemin’ üzerinde yapılan incelemelerdir. 19. yüzyıldan beri süregelen çalışmalar günümüzde teknolojik gelişmeler ve iletişim kanallarının yoğunluğu karşısında gittikçe zorlaşmakta; küreselleşme, çokkültürlülük gibi kavramlar ışığında incelenen toplum, edebiyat, insan ve insan ilişkileri alanın yöntem ve ilgi odaklarını değiştirmekte, çeşitlendirmektedir. Farklı kültürler arasındaki etkileşimi inceleyen bu alan edebiyat tarihi ve sosyal tarih incelemelerine katkıda bulunurken edebî eserin yaratılış sürecine de ışık tutmaktadır. Karşılaştırmalı

edebiyat millî edebiyat merkez alındığında farklı kültür ve edebiyatların bu millî edebiyata katkısı ve etkisi açısından ele alınabileceği gibi millî edebiyat malzemesine farklı bakış açıları getirecek bir 'yöntem' olarak da değerlendirilebilmektedir. Van Tieghem, "Karşılaştırmalı edebiyat, edebiyatlar üzerinde daha genel ve geniş bir edebiyatın düğümlerini atacaktır" demek suretiyle sahayı dünya üzerindeki değişik edebiyatları birleştiren bir üst-sentez olarak niteler."

Claude Pichois ve André Rousseau (1967) karşılaştırmalı edebiyatı "Benzerlik, yakınlık, etki araştırması yoluyla, yazını, anlatının ya da bilginin başka alanlarına ya da yeter ki birden çok dile ya da birden çok ekine ait ve aynı geleneğe bağlı olsunlar, onları daha iyi betimlemek, anlamak ve tatmak için zamanda ve uzamda uzak ya da uzak olmayan olguları ve yazınsal metinleri bir araya getiren yöntemli bir sanattır" şeklinde tanımlarlar. Owen Aldridge ise çeşitli makalelerin derlendiği "Comparative Literature Matterand Method" (1969) adlı esere yazdığı önsözde bu terimi "edebi meselelerin birden fazla millî edebiyatın bakış açısından ya da diğer disiplinlerle kurulacak ilişkiler çerçevesinde incelenmesi" olarak ele alır. Aldridge'in bu çalışmada belirlediği edebî eleştiri ve teori; edebî akımlar; edebiyatta temalar, türler ve edebî ilişkiler, kaynak ve tesirler adlı başlıklar araştırmacının karşılaştırmalı edebiyat anlayışını ve inceleme yöntemini açıklamaktadır. Şerif Hulusi batıda oluşan karşılaştırmalı edebiyatı konu alarak bir makalesinde şu cümlelere yer verir, "Mukayeseli edebiyat tetkikleri, edebi eserin ihtiva ettiği milli edebiyat kıymetleri haricinde, beşeri kıymetlerini de, aldığı ve sonradan yaptığı tesirler zaviyesinden göstermeye çalışmaktadır." Makalesini bitirirken yazar bu tarz

çalışmaların Türk edebiyatı için yararlı olup olmadığı konusunda kesin bir sonuç belirtmezken, “*Muhakkak olanı şu ki Türk edebiyatı bugüne kadar, edebiyatın umumi meseleleri üzerinde kendi vaziyetini tayin etmek ihtiyacını ve yabancı tesirler meselesinde de bir şuur murakabesi lüzumunu hissetmiş bulunuyor.*” diyerek karşılaştırmalı edebiyat çalışmalarını bir etki-etkilenme bağlamında değerlendirmiştir.

Karşılaştırmalı Edebiyatın Tarihçesi

Alman komparatistlerden Horst Rüdiger, karşılaştırmalı edebiyat bilimini edebiyatın bütünlüğüne dayandırır: “Diller, edebiyatı edebiyatlara ayırır; edebi türler edebiyatları edebiyatta birleştirir.” der.

Medeniyetler, başka kültür ve medeniyetlerle karşılaşarak, bunlardan yararlanarak gelişmektedir. Kültürlerarası etkileşimin ön plana çıktığı bu durum edebiyatın gelişmesine, ilerlemesine de katkı sağlamıştır. Özellikle farklı kültür ve edebiyat eserlerini bir çalışma potasında birleştirmeyi amaçlayan karşılaştırmalı edebiyat temelde, yerli edebiyat ile farklı dil ve kültürlerin edebi yapıtları arasındaki paralelliği, benzer ve farklı yönleri saptayarak; bu benzerlik ve farkların çıkış noktalarını, kültüre etkilerini yansıtmaya çalışmaktadır.

Önceleri iki farklı edebiyat ve kültürün karşılaştırılması alanında etkinlik gösteren karşılaştırmalı edebiyat, zaman içinde disiplinler arası bir çerçeveye kavuşarak, tiyatro, sinema, müzik, resim, psikoloji, sosyoloji gibi alanlarla da bağ kurmuştur.

“Karşılaştırmalı edebiyat” terimi 1827’den itibaren Villemain tarafından kullanılmıştır. Fransa’da karşılaştırmalı edebiyatın öncüleri Villemain, Ampere, Chasles olmuştur. (Rousseau-Pichois, 1994, s.21). Villemain 1828 yılında yayınladığı “Fransız Edebiyatı Dersleri” eserinde İngiltere ve Fransa’nın birbirine etkisini ve İtalya’daki Fransız etkisini ele almış ve bu eserin önsözünde “karşılaştırmalı edebiyat” ifadesini kullanmıştır.

Chasles, Collage de France'da verdiği derslerde birbirini karşılıklı etkileyen uluslar göstermek istemiştir. Chasles'in görüşüne göre, diğer toplumlarla entelektüel alışverişi olmayan bir toplum büyük ağdan kopmuş bir düğümdür.

Ampere ise 1826 yılından itibaren tüm şiirlerin karşılaştırmalı çalışmasını yapma girişiminde bulunur. Ona göre eğer edebiyat bir bilim ise hem tarihin hem de felsefenin alanına girmelidir.

Temelleri Fransa'da atılan karşılaştırmalı edebiyatın gelişimi 1850'li yıllarda İsviçre'ye doğru kayar. 1865 yılında İsviçre Genf niversitesi'nde ilk Karşılaştırmalı Yazınbilim Kürsüsü kurulur.

İlk karşılaştırmalı edebiyat dergisi 1877 yılında Alman kökenli Hugo Meltzl tarafından çıkarılır.

Karşılaştırmalı edebiyatın İngiltere ve Almanya'da sesini duyurmaya başlaması bu dönemlere denk gelir. 1886 yılında "Comparative Literature" yapıtı ile Possnett karşılaştırmalı edebiyatın İngiltere'de geniş bir çalışma alanına ulaşmasını sağlar.

Karşılaştırmalı edebiyatın bilim olarak anılması ise Joseph Texte ve Paul Bertz'in doktora tezleri sayesinde olur. Betz Zürih'te, Texte ise Lyon'da Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi alanında profesör olarak görev yaparlar.

Amerika'da ise 19. Yüzyıl sonlarına doğru tanınmaya başlanan karşılaştırmalı edebiyat ilk olarak Harvard niversitesi'nde bölüm olarak kurulur.

Karşılaştırmalı Edebiyatta Ekoller

Fransız Ekolü

Paul Van Tieghem

Van Tieghem karşılaştırmalı edebiyatın alanını çeşitli edebiyatların ürünlerini aralarındaki ilişkileri incelemek olarak belirler. Bu çalışmaları üç başlık altında toplar: Batı edebiyatının Yunan-Latin edebiyatı ile ilişkisi, çağdaş edebiyatların eskilerden aldıkları, Çağdaş edebiyatların kendi aralarındaki ilişkiler. Asıl üzerinde durduğu konu ise sonucudur.

Ekolün Van Tieghem'in katkısı ile belirlenmiş en önemli özelliği Edebiyatlar arasındaki ilişkiyi "tesir" araştırması kapsamında ele almasıdır.

Van Tieghem dilsel ve siyasal sınırlar çerçevesinde bir etkile(n)meden söz eder. Dilsel sınırların aşılmasında üç öge rol oynar; yazar, yapıt ve düşünce. Bu üç öge "gönderen"dir. Gönderenin karşısında ise yazar, yapıt ya da yapıtın bir bölümü, bir düşünce, duygu vardır. Bunlar "alımlayan"lardır. Dilsel sınırlar bir aracı yardımıyla aşılır. Bu araçlar birey, çeviri eser ya da özgün eserin taklidi olabilir. Bunlar da "taşıyıcı"lardır. Van Tieghem karşılaştırmalı edebiyatın alanını gönderen-alımlayan-taşıyan olarak daraltır.

Bu alanda yapılacak olan çalışmada edebi ilişkiyi meydana getiren üç ögenin gelişimi, metne etkisi, sınırları belirlenebilsin diye hepsinin birbirinden bağımsız ele alınması gerektiğini savunur.

Etki araştırmasında toplumsal-tarihsel olayların, edebi toplulukların yanı sıra araçların önemine dikkat çeken Van Tieghem bu konuda şu örneği vermiştir: "Fransa'da 1769'da Le Tourneur, Young'ın "Geceler" adlı eserini kötü bir şekilde çevirir. Bu kötü tercüme İtalya ve İspanya'da esas metnin yerini tutar ve meşhur olur."

Van Tieghem, komparatistik araştırmacısının, araştıracadı yapıtın dilini bilmesinin yanı sıra o yapıtın ait olduğu edebiyatın genel düşünce dünyasına, başlıca yazarlarına, biçem ve üslup özelliklerine de belli ölçüde hakim olmalıdır.

Jean Marrie Carre

Carre, karşılaştırmalı edebiyatın bir benzerlik ve farklılık araştırması, edebiyat eleştirisi, edebiyat karşılaştırması olmasına karşı çıkar. Ona göre karşılaştırmalı edebiyat, edebiyat tarihinin alt dalıdır. Bu doğrultuda yapılacak olan çalışmaların "etki" çalışması değil; yazarlar ve yapıtlar arasındaki gerçek ilişkiler çalışması olduğunu savunur. Bu durumu şöyle açıklar: " Yazar ve uluslar başkalarından aldıklarında ne gibi değişiklikler yapmışlardır?" sorusunun, yapıtın veya yazarın o eserle elde ettiği başarının tarihinin ve eser hakkında halkların yorumu üzerinde durulmalıdır. Vallery'nin "başkalarından yararlanılmadığı sürece özgün olan, kendinden olan bir şey yoktur." sözü ile de bu görüşünü desteklemiştir.

Carre'nin düşüncesinin odak noktası "alımlama"dır. Bundan önceki yaklaşımlar bir ulusal edebiyatın, bir yazarın ya da yapıtın, başka bir yazardaki ya da yapıttaki etkisi üzerinde durmuştur. Bu yaklaşım bir edebiyatı etkileyen-etken konuma yerleştirirken bir diğer edebiyatı etkilenen-edilgen yapmıştır. Carre bunun önüne geçmek için yazın araştırmalarında alımlayan ve alımlanan üzerinde durulması gerektiğini savunur.

Alımlama noktasında ise bir ulusun başka uluslar, edebiyatlar, kültürler hakkındaki olumlu-olumsuz düşünceleri birer imgeyi meydana getirir. Dolaylı olarak alımlama yöntemi ile imgebilim araştırmalarının da başlangıcı yapılmıştır denilebilir.

Amerikan Ekolü

Rene Wellek

“Bir edebi eserin bütünlüğüne önem veren Wellek, sanat eserleri sadece kaynak ve tesir değildir, der. Öyle eserler vardır ki ilk maddesi başka bir eserden alındığı halde, çok değişik bir yapıda, başka unsurlarla birleştirilmiştir. Tesir ve kaynakları ayırmaya kalkarsak eserin bütünlüğünü bozmuş oluruz. Zira bir eser, bütün unsurlarının ahenkli birleşiminden oluşmuştur.”

Bu görüşleriyle Wellek, Van Tieghem’in “etki” araştırması savına ve edebiyatı, genel edebiyat- karşılaştırmalı edebiyat olarak ayırmamasına karşı çıkmaktadır. Karşılaştırmalı edebiyatın ve genel edebiyatın ortak objesi edebiyattır. Bu iki edebiyat arasını sınırlarla ayırmak, karşılaştırmalı edebiyatının alanının sadece “etki” araştırması olduğunu iddia etmek Wellek’e göre “karşılaştırmalı edebiyat bilimini edebiyatlar arası dış ticarete indirgemektir.”

Wellek, Carre’nin görüşlerine karşı da eleştirel bir tutum sergiler. Carre’nin alımlama yönteminin, çalışmayı genel edebiyattan uzaklaştırıp; komparatistiği karşılaştırmalı sosyal psikoloji alanına iteceği görüşündedir.

Wellek tüm bu görüşleriyle bir yöntem belirlemekten ziyade alanın sınırlarını tanımlamak çabasına girişmiştir. Genel görüşlerinde Fransız komparatistlerin edebiyat dışındaki; psikoloji, sosyoloji, siyaset, tarih gibi alanlara yöneliminin edebiyat biliminin alanını fazla genişletmesinden şikayetçidir. Bu fikirleriyle ciddi tartışmalara yol açmıştır. Zira komparatistiğin doğuşundan itibaren diğer disiplinlerden yararlanma genel eğilim olmuş, Wellek ise bu eğilime devrim niteliğinde fikirlerle set çekmiştir. Böylece farklı iki ekolün varlığı somutlaşmıştır. Ancak iki ekolün de ortak noktası, karşılaştırma çalışmalarında en az iki farklı ulusun edebiyatının ele alınmasıdır.

Marksist Ekol

1960'lı yıllar itibariyle ulusal edebiyatlar arasındaki etkileşim; edebi, kültürel, tarihsel bağlamda daha tutarlı ve yöntemli araştırmalarla ortaya konmaya çalışılır. Düzenlenen kongreler, sempozyumlar, yapılan bilimsel çalışmalar ile Fransız ve Amerikan ekollerinin karşıtlığı sonucunda doğan kriz ortamının aşılması hedeflenir. Bu yıllarda komparatistik Rusya ve Doğu Blok'u ülkelerinde de araştırılmaya başlanır.

Zirmunski

Karşılaştırma ile ortaya çıkan benzerlik ve farkların açıklamasının tarihte, edebiyat dışı alanlarda olduğunu savunur. Karşılaştırmalı edebiyatta farklı ulusların araştırılmasında belirleyici olanın toplumsal ve tarihsel gelişmelerdeki birlik olduğunu düşünür. Bu birliğin ise uluslararası edebiyat akımları ile sağlandığı fikrindedir. “Yazın akımları, belli bir zaman diliminde, belli yazınlarda oluşan ve birbirini izleyen benzer gelenek, yapı veya tür olataklar tanımlanır. Her yazınsal akım, belli tarihsel gelişmelerin belirleyiciliğinde oluşur.”

Zirmunski Avrupa uluslarında Rönesans, barok, klasizm, romantizm, realizm ve natüralizm akımlarının birbirini izlediğini söyler. Bu benzerliğin tesadüf olmadığını, benzer toplumsal koşulların ve tarihselliğin bir sonucu olduğunu savunur.

Zirmunski'nin görüşleri birçok Marksist kuramcı tarafından konuyu basite indirgeme olarak nitelendirilmiş ve rağbet görmemiştir.

Karşılaştırmalı Edebiyat Biliminde Yöntem

Bu alandaki çalışmalarda yaygın olarak “ortak konu” ya da “motif” ağırlık kazanmıştır. Ortak konular ulus, dil, kültür fark etmeksizin tüm yazarların ele alıp işlediği beylik konulardır. Motif ise eserdeki konu birimidir.

Ortak konu ya da motif en az iki farklı ulusa ait yapıtta tespit edilmelidir. Araştırmacının bu aşamadan sonra izleyeceği yol ise bu iki farklı yazarın ortak konu ya da motifi “nasıl” işlediğini belirlemektir. Araştırmanın girişinde ortak konu ya da motif açıklanmalı, bu sonuca nasıl varıldığı aydınlatılmalıdır. Araştırmanın sağlıklı bir zemine oturması ve disiplinli bir çalışma sağlanması amacıyla mutlaka inceleme yöntemi belirlenmeli ve bu yöntem doğrultusunda ortak konu, motifler tek tek incelenmeli, benzer, farklı yönler ele alınmalı, gerekirse bu benzerlik ve farklılıkların çıkış noktaları saptanmalıdır. Örneğin iki eser farklı edebiyat dönemlerine aitse, yapıtların özlerinde barındırdıkları düşünce ya da edebi akım belirtilmelidir.

İnceleme Yöntemleri

- 1. Pozitivist İnceleme:** Edebi eserin öncelikle yazarının hayat hikayesine bağlı, hayat hikayesinin ürünü olduğuna inanıp hayat-eser ilişkisini keşfetmek amacını taşır.
- 2. Psikanalitik İnceleme:** Edebi eserin öncelikle yazarının bilinçaltı psikolojisiyle ilişkili olduğu görüşüyle çalışır. Çıkış noktası Freud'dur.
- 3. Marksist İnceleme:** Edebi eserin yazarının ait olduğu sınıf ve yaşadığı toplumun üretim ilişkilerine dayandığı görüşünden yola çıkılarak inceleme yapılır.

4. Feminist İnceleme: Edebiyat eserindeki kadın ve erkeğin konumu üzerinden araştırma yapılır. Kadın duyarlılığının üslup üzerindeki etkisi odak alınır.

5. Hesaplamacı İnceleme: Yazarın edebi eserde başka eserlerle hesaplaştığı varsayılarak; bu metinler arasındaki ilişki ortaya çıkarılmaya çalışılır.

6. Dilbilimsel İnceleme: edebi eserin ait olduğu dilsel sistemi bağlamında araştırılır.

7. Okuyucuya Yönelik İnceleme: Okuyucu psikolojisinin, eserin hitap ettiği kitlenin beklentisinin odak noktası olduğu bir inceleme türüdür.

8. Felsefeye Dayalı İnceleme: Felsefi bir ekol benimsenerek esere bu yönden yaklaşılmaktadır.

9. Metne Bağlı İnceleme: Edebi eseri bir metin olarak ele alıp öz ve biçim bakımından irdeler. Öz, eserin içeriği, anlattığı konudur. Biçim araştırmasında ise esas alınan “nasıl” sorusudur.

10. Yapısalcı İnceleme: Özne, nesne, gönderici, alıcı gibi dört öge üzerinden yürütülen bir inceleme yöntemi.

11. Yorumlayıcı İnceleme: Eser, yazarın bilinçsiz eğilimi sonucu oluşmuştur, bu eğilimin yorumlanarak ortaya çıkarılması söz konusudur.

12. Alımlama Estetiği: Eser okuyucunun algılamasına dayanır.

13. Çoğulcu İnceleme: Ağırlık noktası birden fazla olan yapıtlarda araştırmanın tek yöntemle sınırlanıp kısır kalmasını önlemek için birden fazla yöntem kullanımına açıktır.

Sömürge Sonrası Edebiyat

Bu edebiyat kuramı Said, Spivak ve Bhabba tarafından 1970'lerden bu yana Amerika ve İngiltere'de oluşturulmuştur. İlke olarak eski sömürge ile eski sömürgeci arasındaki ilişkiyi ele alır. Eski sömürge uluslarında sömürgecinin dilinde ortaya konmuş eser nitelik ve nicelik bakımından incelenir. Bu tür bir inceleme genel edebiyat bilgisinin yanı sıra eserin yazıldığı dilin kültürü ve ait olduğu ulusun kültürü hakkında geniş bilgiye sahip olmak gerekir.

Postkolonializm terimi bir karşılaştırmalı edebiyat bilimcisi olan E. Said tarafından belirginlik kazanmıştır. Doğu bilimi araştırmaları sonucunda tespit ettiği önemli nokta; Avrupalıların kendi batılı kimliklerini daha üstün göstermek amacıyla aşağılayıcı bir doğulu imajı çizmişler, kendilerinden coğrafya ve kültürleri dışında kalanlara “öteki” gözüyle bakmışlardır.

Sömürge ulusların bağımsızlıklarını kazanması ve II. Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa ve Amerika'ya yapılan göçler sonucunda dünyanın farklı bölgelerindeki dil ve edebiyatların farkına varılmaya başlanmıştır. Bu yönüyle sömürge sonrası edebiyat, karşılaştırmalı edebiyata geniş bir çalışma sahası kazandırmıştır.

İmgebilim-Karşılaştırmalı Edebiyat İlişkisi

İmge kelime anlamı olarak resim, görüntü, fikir, kavram, izlenim anlamlarına gelmektedir. Kelime anlamı dışında imge, bir halkın ya da bir grubun başka bir ya da daha fazla halk ya da grup hakkındaki, soyut ve somut tüm fikir, hayal ve yargılarını içeren, gücünü toplumsal bellekten alan ve sosyo-kültürel yansımaları bulunan bir düşünme biçimi olarak tanımlanabilir.

İmge çalışmalarındaki temel hedef, toplumsal ve kültürel olayların, sanata, edebiyata ve düşünce sistemlerine yansımaları araştırmaktır. Edebiyattaki yansımalarına baktığımızda ise yazar, eserindeki imgeler aracılığıyla okuruna, ele aldığı toplumun sosyal, kültürel ve siyasal yaşamı hakkında bir tablo sunar. Bir edebiyat eseri yalnızca ait olduğu toplumun yapısını değil; toplumsal, bireysel, tarihsel, sosyolojik ve psikolojik kalıp yargıların dışavurumudur. Bu kalıp yargılar yazarın kullandığı imgeler aracılığıyla edebiyat eserine aktarılmaktadır.

Komparatistiğin imgebilimle ilişkisi, imge çalışmalarının edebiyat alanındaki sözü edilen etkisi noktasında ortaya çıkar. İmge araştırmaları aynı zamanda yazarların başka ulus edebiyatları hakkındaki görüşlerini de ortaya çıkarmakta; bu yolla yapılacak olan karşılaştırma çalışmasına katkı sağlamaktadır.

“Bir yazar gerçekten tipik örnek özelliği taşıyor ve ülkesinin edebiyatı ve kamuoyu üzerinde gerçekten bir etki bırakabiliyorsa, bu yazarın yabancı bir ülke hakkındaki şahsi tecrübelerine, ilişkilerine, okuduğu şeylere göre meydana getirdiği imajın incelenmesi, çok ilginç sonuçlar doğuracaktır.”

Tematoloji

Farklı ulus edebiyatlarında edebiyat var olduğundan beri işlenen bazı ortak tema ve motifler vardır. Tematolojinin amacı bu temalara ve motiflere ulaşmaktır. Ortak bir motif-tema bulma amacı neticesinde tematoloji çalışması için en az iki farklı ulusun yapıtının incelenmesi gerekmektedir. Bu gereklilik de komparatistik-tematoloji ilişkisini ortaya çıkartmaktadır. Rousseau-Pichois(1994) eserlerinde tematolojiyi alt başlıklara ayırmışlar ve bu konudaki çalışmaların ve kaynakların azlığından yakınmışlardır. Onlara göre yazarın anlayışı ile yaşadığı toplum, toplumun gelenek-görenekleri ve yazarın sahip olduğu üslup arasında hayati bir bağ vardır. Bu bağlamda tema biraz da kullanıldığı toplumun yansıtıcısıdır.

“Karşılaştırmalı edebiyat, eserleri, milliyetlerine bakmaksızın, sebep-sonuç ilişkisinden uzak akrabalık ilişkilerine, en umulmadık yakınlarına giderek yeniden gruplandırmaya imkan sağlayan her türlü tema ya da motifi kabul eder.” (Rousseau-Pichois, 1994, s.161). İkili zaman içinde kullanılagelmiş tema-motifleri belli bir sistem içinde tarif etmeye çalışmıştır. İlk olarak motifleri düşsel ve gerçek olarak ikiye ayırmışlardır. Düşsel motiflerde masal türünün birçok örneğinde karşımıza çıkan peri, hortlak ve hayaletler söz konusudur. Bu motiflerin ustalıkla işlendiği Binbir Gece Masalları'nın başarısı, onun hem yapıt hem de tür olarak batı edebiyatı geleneğince benimsenmesini sağlamış, belki de masalın fantastik unsurları fantastik edebiyatın doğuşunun temellerini atmıştır.

Efsaneler, mitolojik karakterlerde düşsel temalara örnek gösterilebilir. Hercule, Apollon, Prometheus gibi birçok mitolojik kahraman yüzyıllardır dünya edebiyatına konu olmaktadır.

Gerçek temalara örnek olarak ise psikolojik-sosyal tipler ve edebiyat-tarihi kişilikler gösterilmiştir. Asosyal, cimri, kumarbaz, sadist, yabancı gibi kişilik tiplerinin yanı sıra aile ilişkileri içinde dikkati çeken üvey

anne, üvey baba, piç, düşman kardeşler gibi temalar psikolojik-sosyal tiplerdir.

Sezar, İskender, Napolyon, Kleopatra gibi yaşamış şahsiyetler de birçok eserde işlenmiş hala da işlenmektedir.

Gezi Yazıları

“Başka bir zamanda ve farklı bir mekandaki insanların yaşamlarını, gelenek ve göreneklerini, düşüncelerini yansıtan seyahat eserleri coğrafi, tarihi, aynı zamanda da sosyal ve kültürel bir değişimi ifade eden kaynaklardır.”

Yabancı kültürlerle iletişim sağlayabilmenin en temel ve dolaysız yolu, o kültürü bulunduğu yerde keşfetmek, yani seyahat etmektir. Yüzlerce yıldır insanlar gezip gördükleri yerleri, tanıştıkları yeni kültürleri yazma ihtiyacı hissetmiş, bu yolla da gezi yazıları, seyahatnameler tür olarak edebiyatta yerini almıştır.

Gezi yazıları yabancı kültürü, o kültürün toplumsal yapısını hatta edebi özelliklerini yansıtmaları bakımından karşılaştırmalı edebiyata kaynak teşkil etmektedir.

Ancak Yunan-Latin kültüründe gezgin, yalancı olarak nitelendirilir. Bu noktadan hareket ederek gezi yazılarının hepsinde olmasa da bazı örneklerinde gerçek ile kurmaca iç içe geçmektedir.

Karşılaştırmalı edebiyata konu oluşturan edebiyat kurmaca eserlerin bir bütünüdür. Dolayısıyla seyahat yazılarının gerçek ya da kurmaca olması, bu yazıların karşılaştırmalı edebiyat alanında incelenmesini etkilememektedir.

Seyahat yazılarının iki başlığa ayrılmıştır:

1- Hac yolculuğu

2- Keşifler ve turistik seyahatler

Gerek İslamiyet'te gerekse Hristiyanlıkta, dini bir gereklilik, huzura ulaşma yolu olarak hac yolculukları gerçekleştirilmiştir.

18. yüzyıl sonu ve 20. Yüzyılda seyahat yazılarının daha çok diplomatları kaleminden çıktığı gözlemlenmiştir. Dünya savaşları arasındaki dönemde ise gezi yazıları daha çok gazetecilerin röportajları, anıları ve izlenimlerinden oluşmaktadır.

Karşılaştırmalı Edebiyat Edebi Çeviri İlişkisi

20. yüzyılın başlarında gelişim göstermeye başlayan Karşılaştırmalı edebiyatın ilk çalışmaları oldukça tutucudur. Fransız kuramcılar Tieghem ve Baldensberger eserlerin özgün dilleri üzerinden bir karşılaştırma yapılmasını ve eş zamanlı bir çalışmayı ön görmüşler. Yani bu durumda birbirinden farklı tarihlerde yazılmış eserler arasında karşılaştırma yapılamıyordu. Bunun yanı sıra sadece Almanca ve Fransızca eserlerin karşılaştırılması uygun görülüyordu. Var olan bu dar çerçevede karşılaştırma yapacak eser bulmak, bulunan bu eserlerin özgün dillerinden okunarak anlaşılabilmesi ve bu eserlerin tarihlerinin birbirlerine yakın olması gibi güçlüklerin karşılaştırmalı edebiyatın alanını epey daralttığı söylenebilir.

Halbuki karşılaştırmalı edebiyat gelişim sürecinde “uluslarüstü” ve “kültürlerarası” bir tutumu benimsemiştir. Bu anlamda farklı ulusların, kültürlerin, devletlerin edebiyatları karşılaştırılabilir olmuştur ve karşılaştırmalı edebiyat çok geniş bir çalışma sahasına ulaşmıştır.

Farklı kültürlerin ve ulusların söz konusu olmasıyla birlikte bu ulusların ve kültürlerin dillerini anlama ve bu dillerde yazılmış eserleri anlamlandırma sorunu ortaya çıkmıştır. Bu sorunun tek çözümü de edebi çeviri etkinliğidir. Edebi çevirinin katkısı ile özgün dil üzerinde karşılaştırma engeli ortadan kaldırılmış, yabancı dillerde yazılmış eserler erek kültüre kazandırılmıştır. Bunun sonucunda erek kültür tarafından, birçok dilsel unsur, kültür ögesi, farklı yazarlar, edebiyatlar ve yazınsal türler tanınmıştır.

Çeviri çalışmalarının artması ile birlikte çevirinin, kaynak-odaklı ya da erek-odaklı olması gerektiği konusunda tartışmalar ortaya çıkmıştır. Bu iki ayrı görüş karşılaştırmalı edebiyat çalışmalarını da etkilemiştir. Özgün dilden değil de çeviri eserden yapılan karşılaştırma çalışmalarında, özgün eserin ait olduğu kültürün, dilsel öğelerinin, anlatım tekniklerinin, yazarın üslubunun araştırmacı tarafından anlaşılabilmesi çok önemlidir. Kaynak-odaklı çeviriyi göz önüne aldığımızda, bu yaklaşımda birebir çeviri anlayışı hakimdir. Bu durum her ne kadar çevirinin, kaynak kültürü yansıtmasında başarılı olsa da erek kültürü yok saydığı için bazı sorunları beraberinde getirmiştir. Bu sorunlardan biri de özgün metne sadık kalma zorunluluğudur. Sadık çeviri erek kültürde eserin anlamlandırılmasını zorlaştırmıştır. Erek-odaklı çeviride ise yerlileştirme sorunu ortaya çıkmıştır. Kaynak kültür göz ardı edilerek yapılan bu çeviriler eserin özgünlüğünü sekteye uğratmıştır.